

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנהובסקי זללה"ה

פרשת בא תשפ"ד ❖ גליון תקס"ב

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

הנה המנחת חינוך אזיל לשיטתו הנ"ל דכל ההזמה רק מגמר דין ועד שיאמרו מקודש, אבל למאי דכתבנו לקמן דלא כהמנחת חינוך, הרי יכולים להזימם אף לאחר שאמרו מקודש, ואם כן הא משכחת לה שהוזמו לאחר שקידשו החודש, ובכאפי גוונא ישארו גדולים כיון דאתם ואפילו מוטעים. [ועייני מה שהבאנו לבאר דברי המנחת חינוך בגליון פ' בא תש"פ].

ב. כאשר עשה בקידוש החודש

הנה כתב מהרא"ל צינץ הנ"ל שאם יזימו אותם לאחר שנגמר דין, והיינו לאחר שכבר קידשו החודש, הא הוה כאשר עשה, וילפינן "כאשר זמם" ולא כאשר עשה. ותיקשי על דבריו כדלקמן:

א. ממון שאני דאיתא בחזרה

הנה תיקשי הרי בממון אמרינן גם כאשר עשה, ואם כן הכי נמי נימא לענין עדות דקידוש החודש.

אך לא קשה דשאני התם לענין ממון דכתבו תוספות (בבא קמא ד' א' ד"ה ועדים) בשם ריב"א דבממון לא שייך כאשר עשה משום דאיתא בחזרה, מעתה הרי לאחר שאמרו "מקודש מקודש" הא ליתא בחזרה, דאתם ואפילו מוטעים, ואם כן אמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה. [ובשלמא בשאר פסקי בית דין, כגון שפסקו שהוא בן גרושה, לא מקרי כאשר עשה, שהרי אפשר לבטל הפסק דין, אבל כאן כיון שכבר נתקדש החודש נגמר המעשה לגמרי].

ב. במלקות לא אמרינן כאשר עשה

איתא ברמב"ם (פ"כ מהל' עדות ה"ב) דאם עדים העידו שפלוני חייב מיתה, ובית דין קבלו עדותם וגמרו הדין והרגו אותו, ואחר כך הוזמו העדים, אין העדים נהרגין דהוה כאשר עשה, אבל אם עדים העידו שפלוני חייב מלקות ובית דין קיבלו עדותם והלקו אותו, לוקין העדים זוממין.

ובראב"ד (שם) השיג דאינו לוקה דהוה כאשר עשה. ובעדת הרמב"ם דלוקה אע"פ דהוה כאשר עשה, ביאר בכסף משנה (שם) בב' דרכים, חדא, דרק במיתה פטורין בכאשר עשה, דאין להם כפרה על עון חמור כמו רציחה משא"כ לענין מלקות. [וזה לשונו, היכא דהרגו על פיהם משום גדול עונשם מנשוא אין ראוי לתת להם מיתה בית דין שתכפר עליהם אלא ראוי להניחם שיהיו נידונין אחר מיתה בעונשים נוראים, דוגמא לדבר נותן כל זרעו למולך שהוא פטור, מה שאין לומר כן בהלקו על פי עדותם].

שנית, מפאת דבמיתה פטורין דודאי היה מגיע לנידון מיתה משא"כ במלקות. [וזה לשונו, שמאחר שאלקים נצב בעדת אל, איולוא שהיה חייב זה מיתה לא היה מניח הקב"ה שתאבד נפש אחת מישראל ומאחר שהניח הקב"ה לבי"ד שישכימו להרוג את זה ונהרג, חייב מיתה היה, הילכך אין לעדים משפט מות מה שאין לומר כן במלקות]. מעתה לפום הני ביאורים בעדת הרמב"ם, בעדי קידוש החודש שהוזמו, ודאי דילקו אף אם יחא כאשר עשה. [דהרי אינו עוון חמור כמו רציחה, וכמו כן לא נאבד נפש בישראל].

ג. מלקות משום לא תענה

הנה בפני יהושע (מכות ה' ב') מבאר דברי הרמב"ם בדרך שלישי, דהא דהעדים לוקין לאחר שכבר לקה היינו מפאת לאו דלא תענה דאיידי

הזמה בעדות דקידוש החודש

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם להחדשי השנה (י"ב ב') הנה ילפינן בגמרא ראש השנה (כ"ב א') "לכם" דעדות דקידוש החודש תהא מסורה לבית דין.

והנה בעלמא קיימא לן דבעינן עדות שאתה יכול להזימה ואם לאו לא הוה עדות.

אמנם במהרא"ל צינץ (ראש השנה כ"ה ב') מוכיח דלענין עדות דקידוש החודש, לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה, דהרי לא שייך בהו הזמה כלל,

דאימת יזימו אותם, אם קודם שנגמר הדין, הא אין העדים נעשים מוזמים עד שיגמר הדין,

ואם יזימו אותם לאחר שנגמר דין, והיינו לאחר שכבר קידשו החודש, הא הוה כאשר עשה, והרי איתא במשנה (מכות ה' ב') דאם הנידון למיתה כבר נהרג על ידי בית דין, אין העדים המוזמים נהרגים, דאמרינן "כאשר זמם" ולא כאשר עשה.

אמנם לכאורה יש לדון דלא כדבריו, דבאמת בעדות דקידוש החודש בעינן עדות שאתה יכול להזימה מחמת תרי טעמי וכדלקמן.

א. הזמה רק לאחר הגמר דין

תחילה יש לדון בהא שכתב שקודם שנגמר הדין אי אפשר להזימם כיון דאין העדים נעשים מוזמים עד שיגמר הדין.

א. גמר דין במקודש מקודש

הנה פסיקא ליה למהרא"ל צינץ דלא שייך הזמה בעדות דקידוש החודש, דהרי לאחר שבית דין גמרו הדין שיש לקדש החודש, כל זמן שעדיין לא קידשו החודש, לא חשיבא נגמר הדין, ואם כן באותה שעה לא שייך הזמה.

והביא ראיה לזה, דחזינן (ראש השנה כ"ה ב') דחקירת העדים לא חשיבא אפילו לתחילת הדין, הלכך סבירא ליה דהגמר דין הוא רק כשאמרו מקודש מקודש.

ב. גמר דין גם מקודם

אך במנחת חינוך (מצוה ד') מבואר לא כך, דכתב דשפיר משכחת לה הזמה בעדות דקידוש החודש לאחר שגמרו הדין וקודם שאמרו מקודש מקודש, דהשתא איכא בחזרה, [דהרי בית דין יכולים לחזור בהם כיון דעדיין לא אמרו מקודש מקודש], ומכל מקום הוי גמר דין. ואם כן באמת בעינן עדות שאתה יכול להזימה בעדות דקידוש החודש.

ג. עדים שנעשו גדולים על ידי עדותם

הנה כתב עוד במנחת חינוך (שם) דאם העדים הם קטנים, אבל הם נעשים גדולים כאשר יקדשו את החודש, שיום הבר מצוה שלהם הוא ביום זה אם יחא ראש חדש, לא נוכל לקבל עדותם, דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה, כיון דאם יוזמו יהיו קטנים ולא יקבלו עונש.

גם באופן דכאשר עשה. [ולפי זה גם בהרגו לוקין מיתה].

[ובדעת הראב"ד יש לבאר בתרי אנפי, חדא, דסבירא ליה דפטור דכאשר עשה אף לענין לאו דלא תענה, אך זה דוחק, דהרי חזינן (בבא קמא ע"ד ב') דלוקין אף בלא הזמה כלל כגון בבא הרוג ברגליו. שנית, כוונת הראב"ד דמפאת כאשר זמם אין לוקין, ונפקא מינה בהעידו על אחד שאכל פוטיתא דחייב ארבעה מלקות, דמשמעו הרמב"ם דאע"ג דכבר לקה, ילקו כל אשר זממו לו, ואהא השיג הראב"ד דמפאת לא תענה לא ילקו אלא אחת].

מעתה אף לפי ביאור הפני יהושע בדעת הרמב"ם, בעדי קידוש החודש שהוזמו ודאי דילקו אף אם היא כאשר עשה, [דהרי עכ"פ איכא מלקות מכא לא תענה], ואם כן שוב הוה עדות קידוש החודש בעלמא עדות שאתה יכול להזימה.

ד. הוכחת הגרע"א להני"ל

הנה בתשובות הגרע"א (קמא ס"י קע"ח) הוכיח כהני"ל דאף אם ההזמה תהא לאחר כאשר עשה לית לן בה מכיון דלוקה משום לא תענה, דהרי הקשה הגרע"א לסוברים דגם בממון אמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה, אם כן בעידי חזקה דמשמע דאיירי אף דהמחזיק יושב בקרקע, כדמשמע לישנא דהש"ס (בבא בתרא ל' ב') מאי בעית בהאי ארעא, והא כיון דיושב בקרקע מיד שנגמר הדין הוי שלו והוה כאשר עשה, ואם כן הוה עדות שאי אתה יכול להזימה, אלא על כרחך מפאת המלקות דלא תענה חשיבא יכול להזימה ולקי אף בכאשר עשה, וכהך שינויא דתוספות בריש מכות (ב' א' ד"ה מעידין) דסגי במלקות לאשוויי הזמה.

ג. אינו נאמן שהיה פסול לעדות

הנה פשוט דמי שהזימהו לא יוכל להפטר מעונש דיאמר שהיה פסול מקודם לעדות שעבר עבירה דלאו כל כמיניה למיטען הכי.

ואם כן יש לעיין בעדות דקידוש החודש, אם חיללו שבת כדי להעיד ואחר כך הוזמו, האם אמרינן דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה דהרי אם יוזמו אגלאי למפרע שחיללו שבת שלא לצורך קידוש החודש ואם כן נפסלו עדותם, או דילמא הרי אין לנו לומר דחיללו שבת, דכיון שאגלאי שהיתה עדות שקר מנא לן דעברו עוד עבירה. [ואף אם היה עדים שחילל שבת, מכל מקום מנא לן דעדותם תתקבל].

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לדון דחשיב עדות שאי אתה יכול להזימה, דהרי איהו ידע בנפשיה שחילל שבת ולפום ידיעתו הוה עדות שאי אתה יכול להזימה.

אמנם לאידך גיסא יש לדון דחשיב עדות שאתה יכול להזימה, דנימא דסגי דבבית דין יקבל עונש דכאשר זמם.

ואע"פ דלפי ידיעתו אם יוזם לא מגיע לו עונש, אמנם הרי אדרבה לפי ידיעתו הא יודע שעדותו אמת, זולת הא דבעינן שיוכלו להזימו, ובזה הא חיילא הזמה דהא יענש כיון דבית דין לא מאמינים לו דפטור מעונש מפאת הא שנפסל מקודם. ולא אדע היאך נידון בה.

ב. כלפי שמיא גליא דאינו מחוייב

הנה כתב בתשובות הגרע"א (תניינא ס"י קכ"ט) דאם יקויים דין הזמה אף דכלפי שמיא גליא דאינו מחוייב בדין הזמה, מכל מקום חשיבא הזמה.

אך לפי סברא זו עמד שם בקושיא בדברי תוספות בחולין (י"א ב' ד"ה דלמא הך דאסהידו) ואם כן יהא ראייה דלא כן.

ג. ודאי שהיו באותו מקום

הנה דן בחזון איש (בבא קמא ס"י י"ח ס"ק י"ב) ביש עדים שהיו במקום פלוני שהעידו עליו, דבכהאי גוונא לא יוכלו להזימם דהרי יש עדים שבאמת היו שם, מכל מקום נימא דלא מיפסל משום עדות שאי אתה יכול להזימה, דעיקר הפסול הוא חשש שמשקרים שהיו באותו המקום, משא"כ הכא הרי ידעינן שבאמת היו שם.

אך מסיק בחזון איש דאינו כן, דמכל מקום בכהאי גוונא בעינן יכול להזימה, דגזירת הכתוב הוא דעדות שאי אתה יכול להזימה לא הוה עדות, ואע"פ דקים לן שהיו במקום פלוני מכל מקום כיון דהעדים במצב שאפילו אם לא היו כלל במקום העדות לא היו נענשין, אם כן

עדות זו פסלה תורה. אמנם אינו ענין לנידון דידן. [א"ה. דבשלמא התם באמת אינו יכול להזימה, משא"כ הכא בית דין יכולים להזימה רק הוא יודע שאינו כן].

ד. קושיית הברוך טעם

הנה איתא במשנה (ראש השנה כ"ב א') שעדי קידוש החודש רשאי לחלל שבת על מנת להעיד. ובחידושי מהרא"ל צינץ (ראש השנה כ"ה ב') איתי דהקשה הגאון בעל ברוך טעם דהא בעינן עדות שאתה יכול להזימה, ומהאי טעמא בעינן חקירות דאם לא כן לא יוכלו להזימם, והכא בחיללו שבת הא אם יוזמו לא יענשו כיון דהיו פסולים לעדות מקודם מלפני הגדתם, וכמו דאמרינן (בבא קמא ע' א') דאם העידו על גניבה וטביחה והוזמו על הגניבה וחזרו והוזמו על הטביחה, פטורים מתשלומי הזמה על הטביחה כיון דאשתכח דהיו פסולים כבר מהגניבה למאי דקיימא לן כאביי דעד זומם למפרע הוא נפסל, ואם כן הכי נמי הכא אם יוזמו הא נמצא דהיה אסור להם לחלל שבת כיון דבאמת לא ראו את הלבנה.

תירוץ א' - בקדוש החודש לא בעינן

הנה כתב במהרא"ל צינץ ליישב על פי יסוד הני"ל שכתב דבעדות דקידוש החודש לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה וכהני"ל.

תירוץ ב' - לא מאמינים להם

יש לדון ליישב לאור האמור לעיל דלא מאמינים לעדים שחיללו שבת. אך זה אינו, דודאי דינא דקידוש החודש אף כשבית דין יודעין על פי עדים שחיללו שבת בדרכם להעיד.

אמנם אכתי הא יתכן שהעדים שהעידו לפני בית דין שחיללו שבת יוזמו, אך תליא בתרי תירוצי דתוספות בסנהדרין (פ"א א' ד"ה ונגמרו), דהנה איתא במשנה בסנהדרין (ע"ש) מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין נידון בחמורה. והקשו תוספות (ע"ש) אמאי נידון בחמירא הא הוה עדות שאי אתה יכול להזימה, דהרי אי מיתזמי סהדי בתראי לא מיקטלי כיון דבלאו סהדותיהו גברא בר קטלא הוא. ותירצו תוספות ב' תירוצים, חדא, דאיירי שעברו על העבירה בפני בית דין ובכהאי גוונא אפילו בעדות שאי אתה יכול להזימה מחייבינן ליה. תו, מטעם שמא יוזמו הראשונים ואז האחרונים חייבו מיתה ואפשר להזימם. תזינן מתירוץ השני דחשיב שיכולים להזימם מכא אחר יוזמו. ואם כן הכי נמי בנידון דידן אם יוזמו העדים שמעידים שחילל שבת יוכלו להזימם.

[והנה יתיקשי על תירוץא בתרא דשמא יוזמו, מהא דאמרינן (סנהדרין ע"ח א') דעדי טריפה פסולים להעיד דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה, והא ידעינן שהם טריפה רק מכא עדים שהעידו כן עליהם והא שמא יוזמו. ונצטרך לחוק דבית דין יודעים שהם טריפה מכא ידיעתם דראו כן ביום. וזה דוחק].

תירוץ ג' - מעידים על כמה פרטים

הנה בעיקר קושיית ברוך טעם, הא ודאי דדין עדות היינו גם כשמעידין על כמה פרטים שהיו באותו מקום, כגון שמעידים על גלוי עריות ומעידין גם על הובעל וגם על הנבעלת, ותיקשי כשיוזמו הא יפסלו למפרע קודם העדות השניה. [היכא דהוי ב' העדויות לאחר כדי דיבור]. ואולי כל שלא נחקרו אין עדות להפסל, והחקירה תהא על שני העדויות בבת אחת. אך אם תקדם החקירה לעדות אחת, או שהוסיפו פרטים לאחר החקירה לאחר כדי דיבור אטו תיפסל העדות.

תירוץ ד' - דילמא ראו הלבנה במקום אחר

תו יש לדון בהאי קושיא דהברוך טעם, דילמא ראו הלבנה במקום אחר, ואם כן נהי דילקו על לא תענה ברעך עד שקר, אבל לא יפסלו מפאת חילול שבת. אך הא בפשוטו מי שראינו שחילל שבת לא תלינן שהולך להעיד עדות החודש, ונהי דהכא קאמרי שהולכים להעיד, אך עדותם זו אשתכח דשיקרא, ואם כן מנא לן דהיתה עדות אחרת. וצריך עיון בזה כי אין דחיה זו מוכרחת.

תירוץ ה' - ב' תירוצים בתוספות

הנה כל הקושיא רק לשנויא חדא בתוספות ריש מכות דעדות בן גרושה הוה יכול להזימה מפאת המלקות, דלאידך שנויא דהכא שלא שייך ועשיתם לו כאשר זמם לא בעינן יכול להזימה, אם כן הכי נמי בעדי עדות קידוש החודש לא בעינן יכול להזימה ומה לן דלא ילקו.

תירוץ ו' - פסול על ידי ההזמה

עוד תירץ מהרא"ל, דהיכא דהפסול על ידי ההזמה לא איכפת לן דהא בכל הזמה נפסלין. והנה כונתו דבאמת ילקו, אבל צריך תלמוד, דיש לחלק בין היכא דהפסול בשעת העדות ובין היכא דהיה קודם העדות. [ועוד עיין מה שהבאנו בכל זה בגליון פרשת בא תשע"ט].

עניני שבת - מלאכת בורר ענף ד'

ב' מינים עכ"פ מדרבנן, ולכאורה איירי גם כשחייב בהמצוה רק מדרבנן. וצריך לומר דמעלה דלחם משנה גרע אף ממצוה דרבנן.

אך העירו, דהרי השלימות טרם נתבררו, ואחר כך כשימצא השלימה, הרי יקח שלימה מתוך השבורות וזה שרי לאלתר, ובהראשונות הא טרם נעשה הבירור, והרי אמרינן בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב, מובא בבב"ל ס' ש"מ סע' א') בבורר צורות כל היום, דאם נשאר צורות בתוך התבואה לא חשיב בורר, שלא הועיל כלום לתקן התבואה, שעדיין יש בו צורות. ויש לדון דמדרבנן מיהת ליתסר.

ד. לענין ברכה

הנה יש לדון מהו לענין ברכה, כגון ברוצה לברך ברכת הנהנין על שלם, ומפרידו מהבלתי שלמים, או על גדול ומפרידו מן הקטנים, ויש לומר דלדעת המתירים בלחם משנה לברור שלימות, הכי נמי הכא לא הוה בורר, דהרי הוה רק מעלה.

והנה העירו דמשכחת לן האי נידון דשלם וגדול לענין ברכה רק בבורר לאחר זמן, דאז אם הוה כשני מינים חשיב בורר, משא"כ אם הנידון בבורר לאלתר, אף בלוקח הקטנים, [וכן בלחם משנה ולוקח השבורים], מכל מקום אם יאכל הכל לאלתר שרי, דהרי גם המין השני יאכלנו לאלתר, ואם כן אף אם חשיב כשני מינים לא הוה בורר. והמה דברים של טעם.

אך אני בעניי לא אדע, אם שייך על השבורות דרך אכילה, דהרי לא איכפת ליה כלל בשבורות, רק איכפת ליה בשלימות שיהיו נפרדות. אך לכאורה קל וחומר הוא, דאף ברוצה להפריד שני המינים, שרי כששני המינים לאלתר, קל וחומר כשרוצה להפריד רק מין אחד.

אמנם נראה לא כך, דהנה בשלמא בבורר אתרוגים השלימים מהחסירים, ואת החסירים יאכל לאלתר, יש לומר דשרי דהוה ליה כשני מינים, ורצונו בשניהם לאלתר, ורק הוה בזה אחר זה.

אך כל זה כששניהם לאלתר וגם רצונו בכל מין לחוד, אבל בבורר מין אחד, והשני לא איכפת ליה שיהא מעורב, אם כן בלוקח מין השני הוה פסולת מתוך אוכל, ואם כן בבורר גדולים מתוך קטנים שרוצה רק הגדולים כדי לברך עליהם, [אם נימא דהוה בורר, וכדעת האוסרים בשלימות משבורות ללחם משנה], לא יחא היתר מצד הא שרוצה לאכול השאר.

ה. היאך סיננו מי החג

הנה אמרינן במשנה בסוכה (מ"ח ב') דמי החג שנתגלה נפסל, שהיין והמים המגולין פסולין לגבי מזבח, דחיישינן שמא שמה מהן נחש, והארס מעורב בהן.

ומקשינן בגמרא (שם נ' א') דאם נתגלה בשבת, לעברינהו במסנת, כדי לסנן המים שלא יהא בה ארס, ואז לא יהא פסול. ותיקשי, היאך מותר לסנן המים בשבת, הא הוה מלאכת בורר.

ותירץ בחזון איש (או"ח ס' ק"נ ס"ק כ"ג) דנהי דמים מגולים אסורים מחמת סכנתא, וממילא פסולים גם למזבח משום משקה ישראל, דבעינן מן הראוי לישראל, מכל מקום אינו חשש מדינא, והלכך לענין בורר אזלינן בתר רובא, דאינו בורר אלא מים ממים.

ולכאורה היינו רק לטעמא דמים שנתגלו פסול לניסוך המים מפאת משקה ישראל, [וכדברי הירושלמי בסוכה פ"ד ה"ז], והרי הא דאינו ראוי לישראל לשתות, היינו רק משום דמחמרין מחמת סכנתא.

אך לטעמא דמים שנתגלו פסול משום דעל ידי הארס בציר שיעורא דניסוך המים, [כדפירש רש"י שם מ"ח ב'], חזינן דחיישינן לא רק משום סכנתא, אלא גם לענין שיעור ניסוך המים, ואם כן מאי שנא דלמלאכת בורר לא חיישינן. ואולי יש לומר דלמזבח החמירו.

והנה יש לדון ליישב בענין אחר, ויש להקדים ג' הקדמות,

א. איסור והיתר מין אחד

חדא, דהנה הבאנו לעיל דעת הסוברים דבורר ערלה מתוך היתר שרי, דהוה מין אחד, דהאיסור רק אריא דרביעא עלה.

ב. גם בשני מינים

תו, דבאגלי טל מסיף, דהוא הדין בשני מינים גמורים, אם סיבת הברירה רק משום האיסור. וכגון בבורר תפוזים של ערלה מתפוחים של

א. בורר באיסור והיתר

הנה דעת תרומת הדשן (סי' נ"ז) דבורר הוה דוקא בבורר אחד משני מינים, משא"כ במין אחד ליכא בורר, כגון בבורר חתיכות גדולות מחתיכות קטנות של אותו המין. והט"ז פליג, ופסק במשנה ברורה (סי' ש"ט סקט"ו) כתרומת הדשן.

ודן במנחת חינוך (מצוה ל"ב, מוסך השבת אות ז') מהו במין אחד פירות, כשמעורב פירות היתר עם פירות ערלה, מי אמרינן דחשיב בורר, דהרי הוה כבי מינים, דהערלה הוה כפסולת, או דילמא לא חשיב בורר, דהרי הוה מין אחד, והאיסור לא חשיב אלא כאריה דרביעא עליה.

ואסיק במנחת חינוך דאינו בורר, דהוה רק מין אחד, ויליף לה מדברי הר"ן בשבת (ס' ב' בדפי הר"ף) ומדברי המגן אברהם (סי' תס"ו סק"ח, וסי' ת"ק סק"ב). וכך כתבו בפרי חדש (סי' ת"ק סע' ו') ונשמת אדם (כלל ט"ז סק"ד) ואגלי טל (מלאכת בורר סק"כ אות ב', סק"ו אות י').

אך בשביתת השבת (מלאכת בורר סע' י') כתב דהוה בורר מדרבנן, וכך נקט באיל משולש (פ"ו בהערות סק"ט, ובהערות אות נ"ח). ולפי זה עכ"פ יהא מותר באמירה לעכו"ם לדבר מצוה. וכן יהא מותר לדבר מצוה בבין השמשות אם עדיין לא קיבל שבת.

[ואע"פ דבלקחת הערלה בין כך עובר על איסור מוקצה, מכל מקום נפקא מינה מהאיסור דרבנן, בכגון שלוקח ההיתר על מנת לאכול לאחר זמן].

ב. כלים חלביים ובשריים

הנה כתב באיל משולש (פ"ב סע' י"ט) דכלי סעודה חלביים ובשריים הוה שני מינים, משום דתשמישם שונה, זה לבשר וזה לחלב, ומקפידים שלא להשתמש בכל אחד שימוש השני.

ולכאורה ההבדל היינו רק מחמת איסורא דרביעא, ואם כן היינו דלא כהמנחת חינוך. וגם לשביתת השבת הוה רק מדרבנן.

ויש לדון לא כך, אלא הוה כשני מינים, ולא מפאת האיסור, אלא מפאת דהוה שני שימושים, ולא גרע מכלים למנה ראשונה ולמנה אחרונה. אך אין נראה בעיני. והרי בערלה והיתר ודאי תשמישם שונה, ואפילו הכי להני"ל לא חשיב שני מינים.

והגע עצמך, סכו"ם כשר המעורב עם סכו"ם שבלע טריפה שאין משתמשים בו כלל, יהא אסור רק מדרבנן, וסכו"ם של בשר ושל חלב יהא מדאורייתא. ומיהו אין זו טענה מכרעת, דשם אין שני שימושים. אך לכאורה אי שמוש בכלל, לא גרע משימוש אחר. [והעירו דגם צורתם שונה, אך נראה דזה דמי לגדול וקטן, דהוה מין אחד].

וכתב עוד באיל משולש (שם) דכף וכפית הוה שני מינים, דכף משמשת לאכילת מרק וכיוצא בו, וכפית לאכילת לפתן וכיוצא בו, ואם כן נימא דהוא הדין כלים לבשר וכלים לחלב, דיש כאן שני שימושים, וכמו בגדי שבת ובגדי חול, וצריך תלמוד.

ג. לענין מצוות

הנה יש לעיין מהו לענין מצוות, כגון מצוה שמורה המעורב עם מצוה שאינה שמורה, או אתרוגים כשרים המעורבים עם אתרוגים פסולים. ולכאורה תליא בדין הני"ל דאיסור והיתר המעורבים, ולדעת מנחת חינוך וסייעתו דאיסור והיתר הוה מין אחד, שרי. ולשביתת השבת אסור מדרבנן.

אמנם באיל משולש (פ"ו ס"ט) כתב דמותר לברור מצות שבורות שאינם ראויות ללחם משנה, ממצות שלימות שצריך ללחם משנה, דבכהאי גוונא לא חשיבי ב' מינים, דאע"פ דהשבורות אינם כשרים ללחם משנה, מכל מקום לא חשיבי כפסולת, דאינו אלא חסרון מעלה. ובהערה (שם ס"ק ס') כתב דאין הדבר מוסכם.

וצריך ביאור, דהרי לדעת שביתת השבת, באתרוגים ומצות חשיב

היתר, דאם גם התפוזים היו מותרים, לא היה בורר כלל. ויש לדון לדברי האגלי טל, מהו בבורר גדולים מקטנים משני מינים, אך כל סיבת הברירה מפאת גדולים וקטנים, ואם הם באותו גודל לא היה בורר כלל. וכעין זה בבורר משני מינים מפאת הפרש טעם מועט, והיה בורר גם במין אחד ככהאי גוונא, ואילו לא היה בשני המינים הבדל בטעם, לא היה בורר. ולכאורה תליא בהא.

ג. האם מצוות דמי לאיסורים מעתה יש לעיין להנ"ל, בבורר אתרוג ערלה מתוך אתרוגים מותרים

לצורך קיום מצוות ד' מינים, האם הוה בורר, ואם נדמה מצוה לאיסור, אם כן לא הוה בורר, ואם כן להנ"ל הכי נמי בבי מיני אתרוגים, כל שכונתו למצוה לא הוה בורר, ויהא מותר גם לבורר אתרוגים חסרים משלמים.

לאור האמור יש ליישב קושיין
ולאור האמור, יש ליישב קושיין היאך היה מותר לסנן המים, דהרי הא דמוציא הארס מהמים, היינו רק מפאת הפסול לניסוך המים, ואם כן הוה כבורר מין אחד. אך כל זה להאגלי טל, וגם להנחה שאין חילוק בין מצוה לאיסור, והדברים מחודשים טובא ואינם נראים, וצריך רב.

ענינים שונים [א']

אמנם הרי קיימא לן (ח"מ סי' צ"ז סע' כ"ה, כ"ו) דאין בעל חוב גובה מבגדי אשתו אלא דוקא תכשיטים ובגדי יום טוב החשובים. וטעמא דמילתא, דהרי הבעל מקנה לה השמלות הפשוטות.

[ועיין בביאור הגר"א (שם) דאע"ג דאמרינן (ב"ק ק"ב ב') תרי טעמי אמאי לא חייל ההקדש, או מפאת דאין דעתו על זה או מפאת שמקנה לאשתו, מכל מקום קיימא לן במסקנה דהוא משום דהקנה לה].

מעתה היינו דקאמר וישאלו ממציאים פלי כסף וכלי זהב ושמלות, דהרי הם דברים החשובים שיכולים לגבות בחובם, כיון דהדברים האלו אכתי שייכים להגברים ולא הקנו אותם להנשים.

אמנם לכאורה תיקשי על דברי הפנים יפות, הא אכתי הנשים נהנו מעבודת ישראל ואם כן לחייבי הנשים לשלם לעם ישראל על השעבוד מדין נהנה ואם כן נימא דיכלו לגבות גם ממון הנשים.

ויש לומר דכיון דעם ישראל היו עבדים של הגברים, נמצא דלא נהנו הנשים מישראל אלא מקנין הבעלים וממילא ליכא כאן חיוב נהנה.

ענינים שונים [ב']

נימא שהדאורייתא חשיבא טפיל. [והגרע"א (גליון או"ח סי' ז') נסתפק בזה. ובדברי מלכיאל (ח"א סי' ט"ו) האריך בזה מכמה דוכתי וכתב דהוא פלוגתא קמאין]. וביאר טעמא, דהרי לגבי הדרבנן, הדאורייתא והדרבנן כחדא נינהו ואם כן יש להקדים התדיר, ולגבי הדאורייתא הוה הדרבנן כדבר הרשות, והרי דבר הרשות יכול להקדים להמצוה.

חזינן דאין איסור להקדים דבר הרשות למצוה. אמנם למאי דכתבנו לעיל אין זה ענין להנידון אם באמצע המצוה מותר לעבור לדבר הרשות, דהרי יש לחלק בין קודם המצוה לאמצע המצוה, דדוקא קודם המצוה אין מניעה למיעבד דבר הרשות משא"כ באמצע קיום המצוה.

ג. להקדים ספק מצוה תדירה

אגב, יש לעיין לענין דינא דתדיר ואינו תדיר קודם, כשיש ספק מצוה שלהצד שהיא מצוה היא תדיר, ויש גם מצוה ודאית שאינה תדירה, מה יהא סדר הקדימה.

והנה אם יכול לעשות רק אחת מהם, בזה קודמת המצוה הודאית אף שמעלתה פחות מהספק, (כמו דאיכא למילף מתשובות הגרע"א), אבל לענין סדר הקדימה יש לדון דהספק קודם, דאם היא מצוה הרי היא קודמת כיון שתדיר, ואם אינו מצוה אין איסור להקדימה וכמו דכתב בשאגת אריה הנ"ל לענין דאורייתא ודרבנן.

ענינים שונים [ג']

דאמרינן דאע"ג דהאיסור בעד אחד יוחזק זה רק קודם שאכל אבל לא לאחר שאכל, ולא אדע וכתבתי רק להעיר. דבפשוטו כיון דפסול לעדות קמן ממילא נפטר מעונש. וצריך תלמוד.

שמלות יקרות

וישאלו ממציאים פלי כסף וכלי זהב ושמלות (י"ב ל"ה)

פירש רש"י, השמלות היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב, שהמאחר בפסוק חשוב יותר. וצריך ביאור אמאי שאלו דוקא שמלות יקרות.

וביאר בפנים יפות (שמות ג' כ"ב) דהנה איתא בפרשת שמות (ג' כ"ב) וישאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה פלי כסף וכלי זהב ושמלות. וצריך ביאור הא דכתיב וישאלה "אשה" משכנתה, הרי אף האנשים שאלו. אלא כיון דהא דשאלו בני ישראל מהמצריים היה מפאת תשלום החוב שהמצריים היו חייבים לשלם להם על השעבוד, כמו דאיתא (סנהדרין צ"א א') שאמר גביהא בן פסיסא לאלכסנדרוס מוקדון.

מעתה התייחס הא דשאלו מהגברים אבל היאך שאלו מהנשים, הרי עם ישראל לא היו עבדים של הנשים אלא של הגברים, אלא על כרחך צריך לומר מפאת דממון הנשים היה באמת שייך לגברים.

אין מעבירין על המצוות

הנה כתב בטורי אבן (מגילה סוף ו' ב') לענין דינא דאין מעבירין על המצוות, דבכלל זה שאין להפסיק באמצע מצוה לעשות דבר הרשות. [וכך כתב בתשובות דברי מלכיאל ח"א סי' ח'. ועוד עיין בארצות החיים בארץ יהודה ריש סי' כ"ו].

א. קודם המצוה אינו כן

הנה דינא דאין מעבירין על המצוות ממצוה למצוה, היינו אף קודם עשיית המצוה. [א"ה. עיין מנחות ס"ד ב' שמצות העומר להביא מן הקרוב משום דאין מעבירין על המצוות. ועוד עיין במגילה ו' ב' דמצוות פורים באדר ראשון משום דאין מעבירין על המצוות].

אמנם בפשוטו קודם עשיית המצוה ודאי שרי לעשות דבר הרשות, דהרי לא אסרינן קודם עשיית מצוה דברי רשות אלא רק מידי דחיישינן שמחמתו ימנע מלעשות את המצווה. אם כן חזינן דאין מעבירין היינו דוקא לענין דבר מצוה ולא דבר הרשות.

אלא נצטרך לחלק, שלענין קודם המצוה מפליגין בין מצוה אחרת ובין דבר הרשות, אבל לענין אמצע המצוה לא מפליגין ביניהם. וצ"ע.

ב. להקדים תדיר דרבנן

הנה כתב בשאגת אריה (סי' כ"ה) לענין תדיר דרבנן ואינו תדיר דאורייתא, דיש להקדים התדיר דרבנן לאינו תדיר דאורייתא, ולא

זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לקבל הגליון ולתרומו ולתעורר L5703949@gmail.com

לעילוי נשמת

האברך הרה"ח

ר' יחיאל יהושע זצ"ל

בן יבלחט"א יוסף דוד הי"ד

נלב"ע י"ג אב תשפ"ב תנצב"ה

לברכה והצלחה

הגליון השבועי לזכות הבה"ח החביב והיקר

עדיו לגאון ולצדיק לתפארת

שמעון בן פינגל נ"י

י"ד שיוכה להיות גדול מאוד בתורה בירושלם ובמדינת ישראל, ויזכה להמשיך השושלתא דרהבא של זקנינו הגדולים אכ"ר